

A ZSIDÓKÉRDÉS ÉS A CIONIZMUS

Írta: VARGA LÁSZLÓ (Timișoara)

A zsidókérdés örök létezésének a hiedelme ugyanúgy az osztálytársadalom ideológiai terméke, mint pl. az a meggyőződés, hogy a nő szellemileg kevesebb értékű mint a férfi. Az osztálytársadalom fontos tartozéka u. i., hogy a végzettség jellegét kölcsönözze minden olyan ellentétnek, amit tulajdonképpen ő maga fejleszt ki. Hogy aztán mikor mit és mennyiben tüntet fel végzettségűnek, az különféle módon nyer alkalmazást. A végzettség állandó jellegével elsősorban azokat az ellentéteket illeti, amelyek az osztálytársadalom fennállása óta hatóerővel bírnak. Ilyen pl. az osztálykülönbség gondolata, amivel kapcsolatban azt a legendát terjeszti, hogy „vagyonosnak és vagyontalannak mindig kell lenni.” Ilyenféle az is, amikor arról beszél, hogy a szomszéd nemzetek, nemzetiségek egymás iránti ellen-szenve örök. Az időnként jelentkező vagy kiéleződő ellentétek végzettségűségét viszont átmenetinek mondja. A gazdasági válságokat pl. olyan „csapások”-nak minősíti, melyeknek törvényszerű visszatérését a prosperitás idején tagadja. Hasonlóképpen periódikus érvényűnek veszi azokat az ellentéteket, amelyeknek az eltüntetésére korábban vagy részben lehetősége volt. Ez a beállítás olyankor jelenik meg, amikor a társadalmi rendszer megrendülése következtében képtelen a kiegyenlítés megindított folyamatát végigvezetni. A végzettség azonban ekkor is ósrégi, hogy a teljes megoldást későbbre is kilátástalannak tüntesse föl. Azok az erőszakos rendszabályok, amiket ilyen alkalmakkor valamely társadalmi problémával szemben megkísérel, szintén csak a végzettség aláhuzását célozzák. A végzettség sugalmazása mindig az osztálytársadalom pozíció erősítésére irányul s az a célja, hogy a reform engedményekkel való megelégedésre neveljen.

Hasonló összefüggés állapítható meg a zsidóság és a polgári társadalom között. A polgári társadalom erősödése idején a polgári osztály egyenrangúnak ismeri el az osztályát kiegészítő zsidóságot, mivel a polgárságnak ebben a szakaszban az értéktöbblet minél simább elosztása az érdeke s ezért osztályából lehetőleg minden ellentétet kiküszöböl. S mert a zsidóság ekkor még nem számít „konkurenciának”, természetes, hogy a polgári rend „hasznos elemeknek”, „jó polgárnak” és „kitűnő hazafiaknak” nyilvánítja őket. Ez a helyzet változatlanul megmarad ott, ahol az asszimiláció idejében végig járhatta a maga útját. (Anglia, Franciaország, Olaszország, Németalföld, Csehország, stb.) Ahol azonban az asszimilációs folyamat csak később, s akkor is gátló körülmények között indul meg, ott a világszerte bekövetkező polgári visszafejlődés feleuton akasztja meg a zsidóság áthasonulását. (Kelet- és Középeurópa; Németország). Ez utóbbi helyeken a zsidósággal szembeni surlódás az asszimiláció zsenge volta miatt a „destrukció”, az „élődsiség”, a „káros” és „nemzetellenes” jelzőkkel illeti a zsidóságot. Természetesen a zsidóság önértékelése is különböző a két fázisban. Az elsőben népi kisebbségi érzését úgy küzdte le, hogy a befogadó nép nyelvét, kultúráját, szokásait a magáévá teszi, nevet változtat stb. Az „idegen”, nem hazai, zsidó kényelmetlenné, sőt lenézetté válik előtte. Ahol viszont az asszimiláció erőtlennek, s ezért eljátszottnak bizonyul, ott saját magát értékeli többre s „a zsidó nép etikája”, „magas erkölcsi nivója”, „történelmi múltja” stb. nyer részről éles kihangsúlyozást.

Az uralkodó osztályok ideológiáikat a többi társadalmi rétegekbe is beleoltják olyannyira hogy azokat ezek a rétegek még az uralkodó-osztályoknál is nagyobb meggyőződéssel vallják. Ez a körülmény lényegesen megnehezíti a társadalmi összefüggések helyes felismerését. Hogy a legelső sorunkban használt példához visszatérjünk, Bebel említi, hogy: „a nő még mai napig is magától értetődőnek hiszi alárendelt helyzetét; emiatt nehezen lehet megértetni vele, hogy alárendelt helyzete méltatlan..“ A zsidóságnál is erős gyökeret vert sorsa végzettségének hiedelme s ezért hangsúlyozza vissza-visszatérő rezignációval, hogy „a társadalomba való beilleszkedése kilátástalan.“ Ennek a kilátástalanságnak a jegyében születtek meg azután mindazok a magatartásai, amelyeket a környezetével előálló konfliktusok során kiváltott magából. Ezek a magatartások már nem egyszerűen népi-egyéni önértékelést, hanem általános, szociális állásfoglalást tartalmaznak s ami még jellemzőbb, ezek a magatartások minden esetben olyanok, hogy azokkal a zsidóság a társadalom kívül helyezi önmagát.

A zsidóságnak a külvilággal való konfliktusai már a feudális időkben társadalmi jelleget öltenek. A hűbéres idők viszonyainak merevsége még csak kísérleti lehetőséget sem enged arra, hogy a zsidóság helyzetét bármiként is enyhíthessen. A surlódásokkal szemben a zsidóság visszahatása ekkor csak csodavárásban és miszticizmusban nyilatkozhat meg. A középkori álmissiások, majd a kabbalisztika, még később a chasszidizmus fellépésének ez a magyarázata. A polgári társadalom alkonyán fellépő surlódásokra a védekezés már egész más formában történik. A modern államok és a polgári fejlődés korszerű példával szolgál s megadja a lehetőséget a társadalomból való menekülés „praktikus“ (nemzet-állami) elképzelésére, a cionizmusra. (Ez a „kísérlet“ később már nemcsak nemzeti, mert szocialista vonatkozásban is kitermel egy társadalmon kívüli zsidó specialitást: a cionista „szocializmust“). És ahogy a zsidó ellenesség — a korszellemnek megfelelően — már nem vallásos, hanem áltudományos-politikai irányt követ, ezért a zsidóság ellenhatása is a cionizmusban hasonló párhuzamot kísérel meg. (Egyrészt Herzl-Jabotinsky „politikai“ programjai, másrészt Gordon-Borochof cionista szociológiai). Persze a cionizmus érvelésében döntő szerepet játszik az a hiedelem, hogy a zsidó sors végzetserű s ez a sors a társadalmon belül megváltoztathatatlan. Herzl ugyanúgy mint elődje, Pinsker feltétlenül szükségesnek véli a cionizmust, mert „gyógyíthatatlan pszichózt látnak az antiszemitizmusban“ (Adolf Böhm: Die zionistische Bewegung“, I. K. 103. o.) A „végzetserűség“ azzal nyer aláfestést, hogy a sajátos problémát a ténylegesnél is sajátosabbá hangsúlyozzák. („A zsidó hontalanok szét vannak szórva“, „micsenek a termelés első ágaiban“ stb.) S mindez jogcímet ad arra, hogy egyrészt az izolált megoldási kísérletet — az általános megoldásnál — sürgősebbnek tételezze, másrészt, hogy a részmegoldást az egész ügyévé tegye. Így ezután érthető, hogy a cionizmus minden vonatkozása — szemükben — „specifikus“; a cionizmus „különbözik minden más nacionalizmustól“; a szocialista-cionizmus „felismeri“, hogy a zsidókérdés szociális megoldásának eltérő utat kell megszabni; a zsidó ultranacionalisták ugyanilyen természetességgel tiltakoznak az ellen, hogy őket a fasizmussal állítsák egy sorba: a „zsidó védező“ nemesebb veretű minden más militarizmusnál, stb., stb.

*

A cionista ideológia szorosan összefügg a zsidó mult történeti

beállításának módjával. Az általános zsidó és cionista felfogás szerint a zsidóság szétszórásában, s közvetítő pályákra való szorulásában tulajdonképpen a külvilág a bűnös; a zsidó állam elpusztítása és a zsidók száműzése eredményezte az elszóródást, minden más pályáktól való távoltartásukkal pedig a „népek“ egyenesen rákényszerítették, ránevelték a zsidókat a közvetítő foglalkozásokra. Ez az „erőszakos“ helyzet — mondják — mindaddig nem szüntethető meg, amíg a zsidók régi állami-paraszti életükhöz „vissza nem térnek“ és történelmüket — mai változatban — ott nem folytatják, ahol annak abbahagyására kényszerültek. Ezekre utalt Herzl a német écszázrall folytatott beszélgetésében is. A cionizmus mai u. n. „elemző s tisztázottabb szempontú“ irányzatai is szószerint ezt a felfogást vallják. A bukaresti Histadruth Hasomer Hazair egyik buletinjében (1933. VII.) olvassuk: „Mi a zsidó probléma? A zsidó nép legnagyobb szerencsétlensége a Galuthba (száműzetésbe) való érkezésével kezdődik. A Galuth gazdasági szempontból a saját terület elvesztését jelenti... A területmélküli népek nem rendelkeznek saját nemzeti gazdasággal. Ezek a népek, hogy megélhessenek, az idegen gazdaságba kénytelenek behatolni... Amikor a zsidó Spanyolországba vagy Németországba hatolt és kereskedelemmel kezdett foglalkozni (és ehhez a foglalkozáshoz nem speciális pszichikai készsége folytán, hanem más alternatíva hiányában kényszerült), az illető népek nem láttak benne versenytársat... stb.“ Amint a zsidóság történelmi-társadalmi útjának ez a beállítása hijján van a fejlődés törvényszerűségei felismerésének, úgy a megoldási ajánlat is figyelmen kívül hagyja a további fejlődés szükségességének a felismerését. Már pedig a zsidóság eddigi útja ugyanúgy egy elkerülhetetlen fejlődési irányt követ, mint minden más társadalmi-népi folyamat.

*

Herzfeld, Kautsky, Uljanov, Heller tisztázták, hogy a zsidóság már történelmi fellépése idején milyen milyen szociális kategória s kimutatták azt is, hogy ez határozta meg későbbi sorsát. Palesztina mint a Nilus és a Tigris-Eufrat mentén fekvő nagy centrumok összekötő területe, földrajzi fekvésénél fogva, bennlakóit — előbb a kanaánitákat, később a hébereket — árukereskedelemre és áruszállításra determinálta. A kanaániták gazdagsága készítette a héber törzseket a sorozatos támadásokra, míg végül sikerült a kanaániták területét, s ezzel együtt a gazdasági előnyöket is megszerezniök. Az ókor kezdetén különben is a nomádok a kereskedelem első képviselői; állataikat tenyésztve legelőről-legelőre ezek mozognak a különböző országok között. A bibliaiős-személyiségek (Ábrahám, Lót stb.) mindnyájan állattenyésztők s egyben nagy vagyonnal rendelkeznek. (Ábrahám már a „kereskedői értékről“ is beszél.) A nomád-kereskedelemből fejlődik ki a szervezettebb karaván-kereskedelem, s ismeretes, hogy Palesztinát több nagy karaván-út szelte át. Hogy a Biblia azoknak, akik „messze uton esnek tisztátalanságba“ rendszeres módon ad lehetőséget (egy hónappal később!) a husvétai áldozat bemutatására, az csakis ilyen természetű utazások általános előfordulásával magyarázható. (Parasztelemelek a határból sem igen szoktak kimozdulni.) A Talmud is megemlíti Jákobról, hogy S'chem városába a vásár és a piac szabályozása, más vélemény szerint pedig a pénzrendszer kidolgozása végett utazott. A Biblia egyébként számos helyen utal a zsidóknak erre a kialakult foglalkozására. Figyelmeztet pl. a súly- és őr-mérték megbízhatóságára. Ebben az összefüggésben érthetők csak a hamis esküre, a kimondott szó fontosságára vonatkozó intelmei.

Határozottan a kereskedő foglalkozásra utal Jákob Zebulin törzsére mondott áldása, mely szerint az „a hajók közelében, Fönícia átellenében Jákobok”. A zsidók azonban — amíg Palesztinában élnek — általában inkább szárazföldi mint tengeri kereskedők, s ezért vívták a legelkeseredettebb harcokat a filiszteusokkal, akik a tengerparti szélgélyt birtokolták. Ezért nem volt a zsidók kereskedelme gyarmatosító, mint a föníciaiaké és görögöké, viszont a gyarmatosítás elmaradása folytán lehetett később szabad és az egész világon elterjedt.

Nem rátermettségből és hajlamból lettek tehát a zsidók kereskedők, hanem a földrajzi tényezők következtében. A zsidó nép nagy része a nomád életmód felhagyásával kétségtelenül a földművelésre tért át, a nép jelentős része azonban tovább is kezében tartotta és fejlesztette társadalmi hivatását, a kereskedelmet. (A főpap hosszupapi könyörgésében „haszombó évért” könyörög). Népi jelleget a zsidó kereskedői foglalkozás a babilóni számüzetéssel ölt. A számüzetésbe a gazdagokat viszik, otthon a szegény paraszti elemek maradnak, akiknek a helyzete romlásnak indul. A számüzetettek a centrumokba kerülnek s mert az iparban a zsidók minthogy nemrég még nomádok voltak, fejletlenek a hatalmas birodalomban csakis mint kereskedők érvényesülhetnek. A nagy méretek perze fejlettebbé teszik ezt a foglalkozást is, s ezért a babilóni számüzetés döntő jelentőséggel bír a zsidók további társadalmi fejlődésére. Már Babilonban megkezdődik a kapcsolatok kiépítése és továbbvitele érdekében a zsidók szétszóródása a gazdasági ütőerek mentén. A Babilon örökét hamarosan átvevő perza birodalomból származó Hámán-legenda már a zsidók teljes elszórtaságáról emlékezik meg. Az európai diaszpóra egyik ellágazása már innen indul ki. A zsidók Kisázsian át az Égei-tenger partvidékére és még tovább is származnak el. Akik Babilonból Palesztinába visszatérhettek, azok teljesen megváltozott lehetőségekre találtak. A mezopotámiai birodalmak hanyatlása következtében Palesztina gazdaságilag megszűnt összekötő terület lenni; a világkereskedelem új erővonalakat rajzolt föl (Szíria, Egyiptom, Róma) s a kereskedő-népnek azok felé kellett huzódnia. A zsidók jóval Jeruzsálem második bevételé előtt mind nagyobb és nagyobb számban telepedtek le Antiochiában, Alexandriában és Rómában. Egyiptomban Ptolomäus idején 8 millió lakos közül 1 millió zsidó. Mndezeken a helyeken a zsidók nagy és gazdag hitközségekben éltek. A gazdasági kapcsolatok kimélyítése végett egyre messzebb szóródtak. Herzfeld 52 várost sorol fel, ahol már akkor zsidók éltek. Ezek közül 39 virágzó kereskedelemmel bírt. Közismert az is, hogy a prágai hitközség már a második templom idején fennállott. Rövid időn belül elkerültek a zsidók Németországba, sőt a britt partvidékig. A második templom lerombolásakor már több zsidó lakott a diaszporában, mint Palesztinában. A zsidók kereskedése (a kor szükségletei szerint) elsősorban fényüzési cikkekre irányult, a fölöslegből azonban kölcsönügyleteket, adóberletet stb. is bonyolítottak le. A zsidók nélkülözhetlenségük következtében ezidőben mindenütt szívesen látott és kiváltságos elemek. Nagy Sándor, Julius Caesar és Augustus jóindulattal kezelik őket. Ez a gazdasági szerep magyarázza meg, hogy mért fejlődött vissza a héber nyelv már akkoriban Palesztinában. A diaszporában az arameus, a görög, sőt a latin nyelv volt használatban közöttük. A zsidóság példátlan elszóródása különben is csak szerepükből magyarázható, mintahogy a zsidóság történelmi-társadalmi fennmaradását is csak az tette lehetővé, hogy amikor a maradék nemzeti-paraszti elemek Palesztinában a hódítókkal szemben utolsó élet-halál harcukat vívták

s (főleg Jeruzsálemben, ahonnan a legtöbb próféta származott) társadalmi harcokban (papi osztály, farizeusok, saduceusok, zeloták, esszeusok majd ujkeresztények) örlődtek fel, akkor a zsidóság a külvilágban már kellően kiépítette a maga pozícióit, ha közben Palesztinával való kapcsolatait ápolta is.

A zsidóság társadalmi szerepének felel meg az a vallási beállítódás is, amit a végleges szétszóródás idejében a papok helyett a törvényt magyarázó- és alkotó-rabbik határoztak meg. A vallás esetében mint tudjuk: „két forrást különböztetünk meg, amelyekből vallási szemléletek erednek. Az első az emberek viszonya a természethez... A második... az embereknek a társadalomhoz való vonatkozásai. A társadalomhoz való viszony alapja a termelési mód... amellyel az emberek anyagi életüket biztosítják.“ (A. Thalheimer: Einführung. 17. o.) A vallásnak ez a második forrása akkor lett a zsidóknál elhatározó jelentőségű, amikor a héberek törzsi hite a vallás egy magasabb, tisztultabb fokára jutott el. A zsidóságnak a termeléshez és az áruhoz való viszonyából eredt gyors szétszóródása teszi érthetővé, hogy miért éppen a zsidók nép-istene alakulhatott már a korai időkben oly világ-istenséggé, amely helyétől szabadulva fiaival mindenütt megjelenik s csakis velük tart. A kiváltságos helyzet következménye, hogy a zsidók a kiválasztott népek hitték magukat s privilegiumaikat szigorú és különleges, életmegnehezítő vallási-faji jellegzetességekkel védték. Ugyanakkor a közös érdek kifejlesztette a szoros ösztetartást, amit a haza elvesztése után a haza reménye s a messiási megváltás hit szított. A zsidók életpályáját tükrözi vissza vallásuk aprólékossága és rendszerezése. A zsidó vallás józan, racionalisztikus, nem ismer érzéki-képi momentumokat, a képkuftuszt nem tűri. Amíg a zsidók általános anyagi helyzete kedvező, addig hiányzik a zsidó vallásból minden misztikum; a régi zsidó vallás még a tulvilágról sem tud; büntetés, jutalmazás csak a földön történik. Az ilyen vallás melegágya az absztraháló és a matematikai-kalkulációs képességnek. Werner Sombart emeli ki, hogy a zsidók körében mily meghitt hangzása van a „tachlith“ szónak, amely valaminek a célját, értelmét jelenti és keresi.

Előbbiek után szükségszerű, hogy a zsidóság mint szociális kategória külön testként helyezkedett el az idegen társadalmakban. A zsidóság számára az izoláltság mindig cél volt s ez a cél mindaddig a javát szolgálta, amíg elfoglalt helyét a termelőviszonyok védték. Ez a pozíció sokáig szilárdan állt. A középkor termelési-társadalmi viszonyai azonban lassan kérdéssé tették. A középkorban a birodalmak helyére a szétdarabolt, féltékeny kis államalakulatok kerülnek, s a kor gazdaságilag a mind merevebb elzárkozás felé halad. S minél ájtottabb ez az igyekezet, annál jobban összezusogorodik a zsidók társadalmi szerepe, mignem egyszerre az egész kategória fölöslegessé válik. A nyomás a 11. században lép föl s az elhatározó tragikus fordulat a 14. század táján következik be, amikor a középkori városok a nemesség gyámsága alól többé-kevésbé kikerülve kis gazdasági egységekké alakulnak. Az új városgazdaságok kitermelték a helyi kereskedőpolgárságot s a kötött céhrendszert. Ez a középkori városi kereskedelem helyhez kötött, élénkebb világpiaci tevékenységet nem ismer, hosszú ideig csak a város ömszükségletének a kielégítése a célja. „A helyi elzárkozottság kifelé, helyi tömörülés befelé, a falvakban a Mark (földközösségi szervezet), a városokban a céhek testülete jellemzik ezt a kort.“ (Engels: Anti-Dühring.) A magukba merevedett apró gazdaság; egységek pórusaiban a zsidók nem maradhattak meg;

hivatásuk — nyers erőszakkal is — mind fölöslegesebb. Az áruközvetítést fokozottan elveszítették, s versenytársak vagy fölöslegesek lettek s ezzel megkezdődtek a zsidók elleni társadalmi surlódások. A keresztes hadjáratok zsidóüldözései s a 11. század tömeges álmessiasai a zsidók útjának első kilométerkövei. Ekkor s nem pedig „amióta csak zsidó van a világon“ kezd a zsidókérdés társadalmi jelleget öltetni, mert eddig zsidóüldözésekről — az elszigetelt alexandriai megmozduláson kívül — nem tudunk. S ha eddig önkéntes volt az izoláltság, úgy ettől kezdve erőszakos: a középkor gazdasági kötöttsége mindenféle társadalmi feloldást lehetetlenné tesz. A zsidóság kizárótlósága egyre nagyobb; rájuk kényszerül — most már akaratuk ellenére — a ghettó-élet, a megkülönböztető ruhaviselet, a sárga folt, a fej- és védelmiadó stb. Az áruközvetítésről hovatovább kizárólag a pénzközvetítésre, a kölcsönügyletekre tolnódnak át. A zsidók egy vékony rétege ilyen minőségben is pozícióhoz juthat, ez azonban már társadalmi megbecsüléssel nem jár. Így jelennek meg az u. n. „udvari zsidók“ és pénzváltók, a kis bankházak tulajdonosai. A többséget kisszabású kölcsönügyleteivel a falvakra szorítja ki a város, hogy a hűbéresek, jobbágyok stb. terheik fedezéséért mindig hozzájuk forduljanak pénzért. Természetesen ez a társadalom alsó osztályaiba is beágyazta a zsidókkal szembeni társadalmi idegenkedést. Az uszora ekkor lesz tisztelt fogalom, mert pl. a rómaiaknál még nem volt az, miután náluk az ideológiát diktáló uralkodóosztály is foglalkozott uszorával. Az ezután zsidóüldözések már az adósságelegetedés jegyében folynak le. Tipikusan ebben az irányban mozog a zsidóság útja Németországban; a spanyolországi zsidóüldözések főleg az adósságtól való megszabadulást célozzák. Az ezekkel a tünetekkel párhuzamosan fejlődő kabbalisztikus-misztikus irányzat a zsidók anyagi életének szellemi visszatükröződése. Ugyanekkor a zsidók — alapszabályban véve mindig optimista — szellemi életében nagy helyet kap a fájdalom-kultusz. (Jehuda-Halevy Cion keservei stb.)

A zsidóság helyzetének középkori változása azonban más következménnyel is jár. Amíg azelőtt a zsidóság törekvése arra irányult, hogy a gazdasági élet lüktetőbb vonalait keresse, ekkor már beéri azzal, hogy a fejletlenebb gazdasági vidékeken keressen férőhelyet. Így kerülnek a zsidók tömegesen Keletre. A kezdetleges lehetőségek itt persze csak kereskedelmi, kölcsönközvetítési szerephez engedik, hogy azután a gazdaságilag fejlődni képtelen és sűrűsödő tömegek később a satnya nyomorkézműveltség felé forduljanak. Az álmissiasok (Sabbatai Zwi és Frank) a keleti zsidóság szociális helyzetéből sarjadnak ki, s ebből a helyzetből születik meg később a chaszidizmus is.

Amikor a középkor kötött viszonyai oldódásnak indulnak, egyidejűleg lazulni kezdenek a zsidóság társadalmi-gazdasági kötelekei is. De csak annak a zsidóságnak, amely az új fejlődésbe, a tőkés termelésbe bekapcsolódhat. A tőkés termelés és szabadkereskedelem a városok zárt gazdasága ellen küzdve fejlődött ki s a kirekesztett zsidók ebben az új szabad érvényesülésben az első közt találhatták meg a helyüket. Werner Sombart túloz ugyan, amikor azt állítja, hogy ugyszólván a zsidóságnak köszönhető minden társadalmi fejlődés, de mégis helyes az a megállapítása, hogy „a modern kapitalizmus jelentős része történelmileg a pénzkölcsönzésből nőtt ki.“ (Juden und das Wirtschaftsleben 223. o.) A zsidó pénzkölcsönzés pénzváltókká, majd családi bankházakká, míg legkésőbb pénzügyezetetté tául. A zsidók — a politikai emancipációt jóval megelőző gazdasági egyenjogúsítás következtében — ismét közvetlenül vállalnak részt a magasabb fokú

árulközvetítésben. Szerepük ezen a fokon ugyan már nem kiváltságos, de a zsidóság mégis a polgárság alkatrészevé lesz. A korán virágzásnak indult Hollandia, Anglia, Hamburg stb. fiatal polgárságában serényen munkálkodnak a zsidók is az új rend érdekében. A zsidók polgári emancipálása a polgárság ügye lesz, a zsidók céltalanná és akadályá vált izoláltságukat felbontani igyekeznek. A zsidóságnak a gazdanépek új uralkodóosztályához való asszimilációja hihetetlen gyors ütemben megindul. Helyenként rövid idő alatt sajátosságaiból nem is marad más hirmondó, mint pár szociális helyzetéből eredő jellemkülönösség.

Az asszimilációt megzavarják ugyan azok a társadalmi ellentétek, amelyeket a tőkés termeléssel járó válságok felszínre hoznak, a polgári fejlődés ideje azonban elegendő az asszimiláció teljes kifejlődésére mindenütt, ahol a tőkés fejlődés idejében indult meg és az asszimiláció normális előfeltételei biztosítottak. Középeurópa polgári fejlődésének rövid tartama erre sem időt, sem módot nem nyújthatott. S nem nyújthatott Németország sem, amely még kapitalizálódó szakaszában sem tudott megszabadulni heterogén összetételével járó egyenlőtlen fejlődésének teherételtől, ami a belső surlódásokat állandóan ébren tartotta. Németországban az előrelendült fejlődésben sem tűnhettek el az atavisztikus népi-társadalmi ellentétek. Ezek miatt az ellentétek miatt jelentkezett oly nagy hévvel a német zsidóság asszimilációs készsége s ezek az ellentétek válhatták ki a német népből az oly alacsony befogadási hajlandóságot. Az a felfogás tehát, hogy a „zsidóság asszimilatorikus és izolatorikus tényezői közül az izolatorikus kerekedik felül“ minden történelmi igazolást nélkülöz; a valóban nyugateurópai és kellő tőkés multtal rendelkező államok zsidóságának asszimilációs törekvése megvalósulhatott.

A keleteurópai zsidóság nyomortömegei számára elesett a polgárság által való megoldás lehetősége. A gazdasági-társadalmi állapotok merevsége itt alig csökkent, s a maradi, félfendális országok társadalmi átalakítását már nem a polgárság végzi el. A nyugati polgári fejlődés idejében megindult a keleti zsidóság vándorlása a régi irányban, a gazdasági ütőerek, a nyugati centrumok felé, jóllehet itt már a keleti zsidóknak avval is be kell érniök, hogy csak mint bér-munkások keressenek elhelyezkedést. A nyugati zsidóság is koncentráldódik, faluról városba szivárog, a város viszont az asszimilációs folyamat hatékony elősegítője. „1910 körül a zsidóság egyhatoda 10 nagy városban lakik... s érthető okokból a nagyvárosok lesznek az asszimiláció főfészkei.“ (Adolf Böhm.)

Amikor a tőkés termelésben a tőkekoncentráció érezhetővé válik, társadalmi erjedést vált ki, a zsidók társadalmi surlódásai ismét előtérbe kerülnek — polgári formában. A polgárilag erősebb területeken — Franciaország (Dreyfuss-per) Belgium stb. — a jelenség átmeneti, a surlódások a társadalmi kérdés jellegét öltik. A tőkekoncentráció ideje, a túlerettség stádiuma megindítja a hanyatlást s az ellentétek kiéleződését. A szabadverseny visszaszorulása a monopolisztikus törekvésekkel szemben szellemileg a liberalizmus térvesztését is jelenti. Ahol tehát az asszimiláció elkészt, ott a „kellőkép“ fel nem oldott zsidó rétegekkel szemben kifejlődik az aktív antiszemitizmus. Ezt az antiszemitizmust kezdetben a régi erők (nemesség, papság) szítják, az egész rendszer hanyatlásakor azonban már maga a polgári osztály is kiaknázza a „zsidókérdést“ s arra törekszik, hogy a „zsidókérdést“ a „nemzet“ minden osztályának ügyévé tegye, s ezzel biztosítsa továbbra is vezetőszerepét. A zsidókérdésnek ez a felnagyítása esalhatatlan

mértéke a polgári rend lejtőre kerülésének. A hanyatlás kísérőjelenségei ezuttal is a zsidóellenesség (antiszemitizmus) társadalmi részről, és ennek elhárításai próbálkozása, a cionizmus zsidó részről. A közép-kor misztikus és esodatevő, megváltó szelepei után a zsidóság a „modern” korban „modern” formában védekezik, s a védekezés ismét kapcsolódik a társadalomból, minek következtében a vállalkozás nincs arányban a probléma terjedelmével és fejlődésével. A zsidóság eddigi útja pontosan igazodott a társadalom utjához. Törvényszerűen ment végbe: szociális kialakulása, szétszóródása a világon, társadalmi elkorcsosulása a középkorban, két részre (nyugati-polgári és keleti-pauperizált-memzetiségi) részre való elkülönülés az újkorban. Mai kritikusi helyzete szintén törvényszerű következmény, feloldása tehát csak magasabb nivón lehetséges. A zsidók milliányi kapcsolata a társadalom egészével szükségszerűen az egész társadalom sorsával hozza párhuzamba. A fejlődés is az egész irányába, előre törekszik s nem visszafelé, mint ahogy pl. az sem a fejlődés törvényének felel meg, hogy a történelmileg egyszer már elintézett héber nyelvet mesterségesen (Ben-Jehuda) feltámasszák.

Napjainkra jellemző, hogy a tények egyforma megállapítása elől mindkevésbé tér ki; hogy pl. még a katolikus orgánusok is nagytökeellenes hurokat ütnek meg: — társadalmi törekvéseket, mozgalmakat azonban nem a megállapítások ilyen vagy olyan helyesége szerint kell értelmeznünk, hanem konkluzióik szerint. A cionizmus is megállapítja és érvelési bázisul használja fel a keleti zsidóság szörnyű nyomorát, anélkül, hogy annak átfogó likvidálása részéről lehetséges volna. A maga javára könyvel el a hitleri antiszemitizmust, a „kapui megnyitását” ajánló Palesztina azonban a német zsidóságnak épp azt a részét fogadhatja be a legkevésbé (a szabadfoglalkozásúakat), akiket a hitleri rendszer a legérzékenyebben sújt. A cionizmus ígéretei közben a német zsidóság kénytelen szomorú sorsához alkalmazkodni és az adott lehetőségek közt úgy-ahogy biztosítani további fennmaradását. A német zsidók többségére nem várhat más sor. A polgári zsidóság ilyen kényszerű kiegyezésére a „kurzus” utáni magyar zsidóság viselkedése és helyzete világos példa. Az antiszemitizmus gyújtópontjain a zsidó polgárság megtalálja a gazdasági megférést, a pauperizált zsidó tömegek kérdése viszont egybeesik az illető gazdaságterület összes kérdéseivel. Utalunk itt a hitleri kormány egyik rendelkezésére, mely állami rendelkezések felülbírálásakor eltanácsolja hiveit a szóbajöhető cégtulajdonosok származásának „tulzott” kutatásától, ha azok fajnémet alkalmazottakat foglalkoztatnak. A zsidó cégtulajdonosok persze felfüggesztik népi szolidaritásukat és elbocsájtják zsidó alkalmazottaikat...

A zsidókérdéshez sokban hasonlít az északamerikai néger-probléma (természetesen igen sokban különbözik is attól. A négernek pl. nem privilégizált, hanem rabszolgasorsból jutottak mai helyzetükbe, társadalmi rétegződésük elosztottabb mint a zsidóké stb., stb.), mert minden szociális kérdésnek épp az a közös vonása, hogy társadalmi jellegű s a társadalom viszonyaival áll vonatkozásban. A négernek is kisebbségben, nagyfokú faji és társadalmi elnyomásban, „idegenben” élnek, a néger probléma megoldását azonban mégsem a honnan származás, hanem jelenlegi szociális vonatkozásai határozzák meg. „Csak ha valamely adott társadalom együttes és külön kölcsönvontatkozásainak összességét objektíve vesszük figyelembe, vagyis ha a szóbanforgó társadalom és más társadalmak közti kölcsönvontatkozásokat tekintjük, lehet helyes alapunk az előrefejlődő osztály taktikájához.

Ugyanekkor az összes osztályokat és országokat nem statikájukban, hanem dinamikájukban kell figyelembe vennünk, azaz nem merev állapotukban, hanem mozgásukban (s ezeknek a mozgásoknak törvényei minden osztály gazdasági létfeltételeiből erednek). A mozgást viszont nem a múlt, hanem a jövő szempontjából kell mérnünk, még pedig nem az „evolucionisták“ lapos felfogása szerint, akik csak lassu változásokat látnak, hanem dialektikusan“. (Wl. Uljanov.) S amint vonatkozik ez a megállapítás az egyes társadalmakra ugyannyi áll ez az egyes társadalmi csoportokra és minden társadalmi jelenségre. Bármely szociális kérdés csak társadalmi kapcsolatainak és fejlődési helyzetének megfelelően ítélhető meg. Az pedig nem vitatható el, hogy a zsidókérdés — minden speciálitása mellett — a társadalmi kérdések egészébe tartozik.

MAI ANGOL KÖLTŐK

Fordította: FORGÁCS ANTAL (Budapest)

WILLIAM BENNET: LEÁNY

*Májusban még dolgozott,
fogaí közt csikorgott a mihely lágy pora,
júniusban gyakran vért köpött,
júliusban sárgán feküdt a nyirkos gyolcs között,
s augusztusban ragadós föld hullott reá.*

*Szép volt-e, rút-e? Nem tudom!
Jó volt-e, rossz-e? Nem tudom!
Szegényke húsz évet élt, s tíz évet dolgozott.*

ARTHUR DOUGLAS: EURÓPA

*Európa! Szörnyű világrész!
A fiad vagyok én és szégyenlem magamat.
Mint kiélt férfiő oly ráncos az arcod,
mint férfiő, aki tudja, hogy nőnek
már a fiatalok, akik egy
hősi napon félreállítják az útból őt.
Friss népek készülnek a viadalra,
Ázsia fénylő gyermekei, akiket már
nem kötnek törvények és lomha szokások
mint oly' rabot a szégyenletes béklyó,
aki vágyódva néz föl a négyszögletes égre
és tudja jól, hogy ennyi csak, mi néki megmarad.
Rabok vagyunk mi mind európai népek,
s a rabok sorsa ez: lánc és rossz kenyér!*

JAMES FITZELL: VERS A KORCSMÁRÓL

*Mint a pók a szoba szögletében,
úgy bujlik el a kis zugutca mélyén
ez a piszkos és szomorú külvárosi korcsma.*

*A lámpa álmosan leng az alázatos
asztalok fölött jó néhány esztendeje már,
s bús piszok-dombok merednek a székek alatt.*